

МІГРАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У XXI СТОЛІТТІ

MIGRATION AS AN INSTRUMENT OF THE HYBRID WAR OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE 21ST CENTURY

Бучин М.А.,

*доктор політичних наук,
професор кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»*

Мархайчук Н.О.,

*магістр кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»*

У науковій статті досліджено міграцію як інструмент сучасних гібридних воєн. На прикладі аналізу конкретних сучасних військових конфліктів, в яких офіційно чи неофіційно бере участь Російська Федерація, показано особливості використання нею міграційних процесів задля послаблення своїх геополітичних опонентів та досягнення власних геополітичних цілей.

Наголошено на тому, що основним об'єктом для російських гібридних атак з використанням міграції та контролю за міграційним процесом став Європейський Союз, куди Російська Федерація намагається спрямувати потоки біженців для дестабілізації Європи, відвернення уваги європейських країн від російської агресивної зовнішньої політики, в тому числі – від війни в Україні. Також однією з цілей російської гібридної війни проти Заходу, яку Російська Федерація здійснює з допомогою контролю за міграційними процесами, є поглиблення відмінностей між країнами ЄС та НАТО.

Показано, що методи ведення бойових дій Російської Федерації під час війни в Сирії значною мірою зводилися до масштабного терору проти мирного населення з метою спровокувати потоки біженців та спрямувати їх в Європейський Союз. Наголошено на тому, що однією з цілей участі Російської Федерації у війні в Лівії було прагнення контролювати міграційні потоки з Африки до Європейського Союзу.

Проаналізовано міграційну кризу 2021 р. на кордоні Польщі та Білорусі. Показано, що міграційна криза була штучно організована Російською Федерацією спільно з Білоруссю задля дестабілізації суспільно-політичної ситуації у Центрально-Східній Європі, а основними жертвами кризи стали мігранти з Близького Сходу, яких шляхом примусу чи обману Російська Федерація спільно з Білоруссю доставила до білорусько-польського кордону.

Ключові слова: міграція, гібридна війна, міграційна політика, мігранти, міграційна криза, Європейський Союз, Російська Федерація.

The scientific article explores migration as an instrument of modern hybrid warfare. An example of an analysis of specific modern military conflicts, in which the Russian Federation officially or unofficially participates, the particularities of its use of migration processes to weaken its geopolitical opponents and achieve its own geopolitical goals are shown.

It is emphasized that the main object of Russian hybrid attacks using migration and control over migration processes has become the European Union, where the Russian Federation is trying to direct the flow of refugees to destabilize Europe, to divert the attention of European countries from Russia's aggressive foreign policy, including – from the war in Ukraine. Also, one of the goals of the Russian hybrid war against the West, which the Russian Federation carries out with the help of control over migration processes, is to deepen the differences between the EU and NATO countries.

It is shown that Russian Federation's methods of conducting hostilities during the war in Syria were largely reduced to large-scale terror against civilian population in order to provoke refugee flows and direct them to the European Union. It is emphasized that one of the goals of Russian Federation's participation in the war in Libya was the desire to control migration flows from Africa to European Union.

The migration crisis of 2021 on the border of Poland and Belarus was analyzed. It is shown that the migration crisis was artificially organized by Russian Federation together with Belarus in order to destabilize the socio-political situation in Central and Eastern Europe, and the main victims of the crisis were migrants from the Middle East, who were brought to the Belarusian-Polish border by Russian Federation together with Belarus through coercion or deception.

Key words: migration, hybrid war, migration policy, migrants, migration crisis, European Union, Russian Federation.

Постановка проблеми. В сучасних умовах змінюється підхід до міжнародних конфліктів. Зокрема, на зміну традиційним військовим методом ведення геополітичної боротьби приходять нетрадиційні (гібридні) способи боротьби на міжнародній арені. Одним з інструментів гібридної війни є міграція та міграційна політика, адже

контроль за міграційними процесами дає змогу державі-агресорові посилювати напругу та кризу в країні-жертві, добиваючись, таким чином, потрібних результатів.

Однією з країн-агресорів, яка масштабно використовує міграцію в якості інструменту гібридної війни, є Російська Федерація, яка спричинила

низку міграційних криз в сучасному світі. Відтак проблематика дослідження є актуальною і для нашої держави, яка стала жертвою російської агресивної зовнішньої політики та змушена боротися за звільнення окупованих Росією територій у важкій та кровопролитній війні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему гібридних воєн та використання міграції як інструменту гібридної агресії вивчали низка вітчизняних та зарубіжних науковців, експертів та аналітиків. Серед українських дослідників варто виокремити С. Білошицького, Є. Магду, О. Покальчука, Т. Поповича, Ю. Пунду, Є. Солонину, В. Шевчука та ін. Серед зарубіжних науковців варто відзначити В. Вібела, Д. Ласіку, П. Любінські, Г. Щоймейкера та ін. Згадані дослідники вивчали суть та особливості гібридної війни, міграцію та контроль за міграційними процесами як інструмент гібридних агресій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну увагу наукового середовища до проблеми міграції як інструменту гібридної війни, такий аспект проблематики, як здійснення гібридної агресії з боку Російської Федерації є менш дослідженим, цим аспектом питанням більше цікавляться журналісти та аналітики. Це значною мірою можна пояснити тим фактом, що гібридна агресія з боку Росії з використанням міграційних процесів триває досі, тому можна припустити, що проблематика стане більш ґрунтовним предметом наукового аналізу в майбутньому. Відтак проблема використання Російською Федерацією міграції як інструменту для ведення гібридної війни у XXI ст. потребує більш комплексного політологічного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета публікації – здійснити дослідження міграції як інструменту гібридного впливу Російської Федерації у 21 столітті.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нинішніх гібридних війнах, які можуть перерости у глобальні військові конфлікти, за сценарієм В. Путіна, фізичне знищення ворога перестало бути пріоритетом, а захоплення його суверенної території стає шляхом розв'язання власних внутрішніх проблем. Водночас, на думку російських експертів з гібридної війни, людські маси сьогодні є найефективнішою зброєю, якщо їх свідомо спрямувати в правильному для замовника (Кремля) напрямку. Для цього в певному місці, в одній чи кількох країнах, спеціально створюється критичний психологічний стрес, тиск, суміш страждань, страху і горя та на противагу формуються певні ілюзії легкого, безтурботного та безпечного життя в іншому регіоні. Ціллю такого завдання є змусити мільйони бідних людей, котрі постраждали від військових дій, емігрувати з неспокійних країн, де

часто ведуться бойові дії, до розвинених, стабільних і багатих [1].

Вбачаємо за доцільне на прикладі аналізу низки військових конфліктів у XXI ст. показати використання Російською Федерацією міграції як інструменту гібридної війни та здійснення впливу на своїх опонентів. Зокрема, одним з найбільш показових у цьому контексті, на наше переконання, є військовий конфлікт у Сирії.

Сирійський конфлікт спалахнув у 2011 році та триває десятиліття. На різних етапах конфлікту до нього залучалися багато країн, таких як Росія, США, Іран, Велика Британія, Франція, Туреччина, Саудівська Аравія, Ізраїль. Конфлікт ще більше підживлюється зростанням впливу та могутності терористичного формування ІДІЛ з власними амбіціями керувати регіоном. США активно втрутилися в сирійський конфлікт з вересня 2014 року, підтримуючи опозиційні до сирійського президента Б. Асада сили та ведучи боротьбу проти бойовиків ІДІЛ.

У вересні 2015 року Росія втрутилася в конфлікт на прохання сирійського уряду на чолі з президентом Б. Асадом, розраховуючи на довгострокове співробітництво між двома країнами. Протягом наступних місяців Росія завдала масові авіаудари у Сирії як проти ІДІЛ, так і проти урядової опозиції. РФ провела жорстоку, але в кінцевому підсумку успішну кампанію, допомагаючи Б. Асаду захопити майже всю країну, що до цього перебувала в руках ІДІЛ або повстанців. У цьому процесі цілі міста були спустошені. Відповідно до статистичних даних, понад 24 000 мирних жителів загинули в результаті російських ударів. Російські бомби навмисно влучали в лікарні, школи, ринки та черги людей, які чекали на їжу. Російські війська бомбили й розстрілювали мирних жителів, які намагалися втекти. Сирійські та російські війська брали в облогу кілька міст Сирії, щоб заморити їхніх жителів голодом, фактично тримаючи мирних громадян у заручниках понад шість місяців [2].

Варто сказати, що такі дії Російської Федерації значною мірою співзвучні з концепцією гібридної агресії. Тактика гібридної війни включала навмисне вбивство та голод серед мирного населення, повсюдне руйнування житлових районів та системне переміщення етнічних і релігійних груп, які вважалися потенційними порушниками. У 2018 році конфлікт ще більше загострився після хімічної атаки, яка спричинила ракетні удари по численних містах у Сирії. Прагнучи захистити свого союзника, російські чиновники та підконтрольні Кремлю ЗМІ оманливо покладали провину за атаку на джерела за межами Сирії, включаючи Сполучені Штати Америки [3].

Громадянська війна в Сирії стала причиною загибелі понад 250 000 людей за останні п'ять

років. Більш ніж половина населення (приблизно 13,5 мільйонів людей) перебувають у вигнанні – 8,7 мільйона з них у Сирії та 4,7 мільйона в сусідніх країнах: Туреччині, Лівані, Йорданії, Іраку, Єгипті та Лівії. Понад 900 000 сирійців подали прохання про надання притулку в Європі.

Варто сказати, що міграційні хвилі з Сирії до країн ЄС почали значно посилюватися з вересня 2014 року, після того, як конфлікт набув міжнародного виміру після втручання США. Проте міграція до ЄС досягла піку у вересні 2015 року, що співпало в часі із прямим втручанням Росії та нанесенням нею масштабних авіа ударів. Однак все ж доволі важко офіційно встановити чіткий причинно-наслідковий зв'язок між діями Росії в Сирії та міграційною хвилею із Сирії до ЄС [3].

Водночас аналізуючи ведення політики РФ та її цілі у Сирії, можна вважати, що Росія та режим Б. Асада свідомо використовують міграцію з країни як зброю у спробі зруйнувати європейські структури та зламати європейську рішучість. Криза з мігрантами дозволила Росії за допомогою невійськових засобів створити розкол у Європі між членами НАТО. У цьому контексті варто згадати про використання бочкових бомб – некерованої зброї проти цивільного населення Сирії, а також використання газоподібного хлору та інших хімічних речовин. Єдиною логічною метою подібних невідомих атак було тероризування цивільного населення, щоб тим самим змусити мирних сирійців покидати батьківщину та мігрувати. Варто додати, що воєнні екстремісти, бойовики та злочинці, включно з представниками Ісламської Держави, також входили до потоків мігрантів, які прямували до Європейського Союзу [2].

Наплив сотні тисяч мігрантів до Європи через війну в Сирії дестабілізував весь європейський простір від Балкан до Скандинавії. Масовий наплив мігрантів спричинив появу потенційних терористів та злочинців, котрі можуть здійснювати теракти на Заході. Злочинність, тероризм та повернення іноземних найманців є очевидною частиною потоку біженців з Близького Сходу. У той же момент, Росія підштовхує європейські країни до розпалювання расової ворожнечі, нетерпимості та пропаганди насильства завдяки спецслужбам, підконтрольним ЗМІ тощо [3].

Аналізуючи ситуацію, дослідники зазначають, що наявна міграційна війна Росії проти ЄС поєднувала кілька стратегічних цілей для залучених сторін. На їхню думку, напливи мігрантів впливали на становище Росії, оскільки зіткнувшись із напливом мігрантів, Європа закривала очі на російсько-український конфлікт. Це важливо, адже запровадження санкцій проти Росії обмежило участь Москви в міжнародній політиці. З огляду на проблеми з сирійськими біженцями, деякі європейські держави пропонували скасувати

санкції проти Росії, оскільки РФ, на їхню думку, була здатна вирішити конфлікт у Сирії [2].

Це одним прикладом використання Росією міграції як інструменту гібридної агресії, можна назвати війну в Лівії. Розгортання Росією приватних військових компаній для підтримки повстанської Національної армії Лівії (ЛНА) підтримувала амбіції Кремля отримати доступ до критично важливих морських портів та створити військові бази. Приблизно 1500 російських найманців, пов'язаних з Групою Вагнера, увійшли в Лівію, щоб підтримати спроби генерала Ф. Хафтара захопити Триполі. За підтримки Росії ЛНА в певний період війни контролювала приблизно 75 відсотків території Лівії. Це давало Росії контроль над потенційними маршрутами масової міграції з Африки та Близького Сходу до Європи. Здатність Кремля мобілізувати мільйони мігрантів давала В. Путіну стратегічні важелі впливу на Європу, оскільки навіть загроза розв'язати масову міграційну кризу сприяла дестабілізації ЄС і НАТО без прямого конфлікту [3].

Підтримка постійного хаосу та громадянських війн у Лівії для Росії була можливістю збільшити напливи нелегальних мігрантів та біженців до європейських країн, і тим самим, шантажувати європейців, передусім Італійську Республіку, кількістю біженців, регулюючи сам потік. За статистичними даними, 90% біженців з Лівії прибули до Європи.

Також внаслідок міграційної кризи відбулася дестабілізація ЄС, спричинивши такі наслідки: сумніви щодо доцільності вільного пересування людей у Шенгенській зоні; збільшення кількості невдоволених європейців; зростання ризику терористичних атак. Дослідники зазначають, що в результаті таких дій з боку Росії, держави ЄС почали діяти самостійно, незалежно від інтересів своїх сусідів. Тобто Європейський Союз почав втрачати єдність і тим самим зменшував свою політичну вагу та здатність протистояти такій країні, як Росія. Ці результати, на думку експертів, і були однією з цілей стратегій вимушеної міграції як інструменту гібридної війни з боку Російської Федерації [4].

У контексті досліджуваної проблематики варто також згадати міграційну кризу на кордоні Білорусі з країнами ЄС наприкінці 2021 року. Кілька тисяч мігрантів із країн Африки та Близького Сходу підійшли з білоруського боку до кордону з Польщею та країнами Балтії. ЄС звинувачував режим О. Лукашенка у навмисному провокуванні міграційної кризи та організації доставки тисяч нелегалів до кордонів ЄС у відповідь на санкції, які були введені після його широко дискредитованого переобрання та подальшого придушення масових протестів.

Вся операція почалася у 2021 році після того, як Європейський Союз ввів санкції проти Білорусі.

Однак варто зауважити, що територія Білорусі була лише інструментом для російських міграційних маневрів. Протягом року кількість нелегальних міграційних напливів в Європі зросла. Важко назвати точну кількість мігрантів, але за опублікованими даними, лише в Литві у 2021 році було зареєстровано понад 4000 нелегальних перетинів, у порівнянні з лише 81 за весь 2020 рік [5]. За різними даними, у 2021 році прикордонна служба Польщі зупинила близько 16 000 мігрантів, які намагалися перетнути польсько-білоруський кордон.

Крім того, РФ налагодила повітряне цивільне сполучення з Багдаду, Бейруту, Дамаску, Стамбулу до Росії та Білорусі, через які вдалося переправити понад 10 тисяч мігрантів. У відповідь на ці дії, країни ЄС пригрозили каральними заходами щодо російської цивільної авіації. За різними даними, людей, які прагнули в'їзду до ЄС, збирали особи, пов'язані з владою О. Лукашенка та В. Путіна, переважно в Іраку, і переправляли до Мінська. Білоруська гвардія сприяла незаконному проникненню мігрантів в згадані країни, в деяких випадках застосовуючи правоохоронні засоби тиску, такі як кийки або слезозогінний газ [6].

Варто додати, що Білорусь та її «партнер» РФ мали намір дестабілізувати Східну Європу задля посилення тиску на політику Заходу. Людська трагедія була організована двома диктаторами, які маніпулювали знедоленими людьми, котрі тікали від війни та репресій. ЄС, НАТО та США звинуватили Білорусь у координації сплеску мігрантів. Європейська комісія звинуватила О. Лукашенка в тому, що він заманював мігрантів фальшивою обіцянкою легкого в'їзду до ЄС у рамках «нелюдського підходу». У відповідь Росія та Білорусь звинуватили Польщу у насильному поверненні мігрантів через кордон до Білорусі всупереч міжнародним правилам про надання притулку.

Відтак можна сказати, що Білорусь проводила операцію проти Латвії, Литви та Польщі, що можна віднести до категорії гібридних загроз. Дії Білорусі включали порушення міжнародного права, які підірвали багатосторонній правовий захист мігрантів і біженців та посилювали напругу. Також варто наголосити, що такі дії Білорусі за сприяння та підтримки Росії спричинили людські жертви серед біженців, котрі гинули у лісах між Польщею та Білоруссю [6].

Вчені вважають, що російські спецслужби загалом керують міграційною загрозою на кордонах з ЄС, використовуючи схожу стратегію як при окупації Криму та військових діях на Донбасі, щоб приховати будь-яке своє втручання. Зрозуміло, що Росія з самого початку операції скоординувала дії О. Лукашенка. І це не перший випадок, коли Росія використовує міграційну кризу як елемент гібридної війни задля зміцнення економічного та полі-

тичного тиску на європейські держави. Метою даної стратегії було не лише ускладнити становище у Центральній Європі, але й сприяти розбіжностям щодо гуманності цінностей ЄС, зокрема щодо підтримки та допомоги мігрантам, а також відвернути увагу від інших агресивних кремлівських дій, насамперед від погіршення ситуації на сході України [7].

Як бачимо, у аналізованій нами ситуації мігрантів використовували як пішаків у політичній грі між Білоруссю і Російською Федерацією та її сусідами з ЄС. Директор Інституту світової політики Є. Магда аналізує цілі, які бажали отримати Мінськ та Москва, прагнучи забезпечити можливість для мігрантів перетнути кордони Литви та Польщі. На його думку, така політика мала на меті спонукати ЄС піти на поступки РФ щодо:

- приймання та розміщення мігрантів з Близького Сходу;
- часткового зменшення санкційного режиму проти Російської Федерації;
- визнання так званих «ДНР» та «ЛНР» на окупованій частині Донбасу;
- пришвидшення старту «Північного потоку-2»;
- визнання країнами ЄС анексії українського Криму Російською Федерацією [8].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи, варто зазначити, що використання міграції як інструменту гібридної війни та досягнення своїх цілей стало вже звичною геополітичною стратегією Російської Федерації у XXI столітті. Жертвою такої гібридної агресії зазвичай ставали країни ЄС, а механізмом досягнення поставлених цілей – варварські методи ведення бойових дій, які спрямовувалися насамперед проти мирного населення з метою спровокувати міграційні потоки до Європейського Союзу та дестабілізувати країни ЄС. Звісно, чітко довести цілеспрямоване використання Росією міграції задля дестабілізації Європи доволі важко, але характер бойових дій у Сирії та Лівії, а також співпраця з Білоруссю з метою поглиблення міграційної кризи на кордоні з Польщею дають всі підстави вважати, що Росія активно інкорпоровала міграційний чинник у свою зовнішньополітичну стратегію.

Зважаючи на той факт, що Україна стала жертвою збройного нападу з боку Росії, а наслідком російсько-української війни стала поява численної категорії мігрантів, які були змушені переселитися як в інші регіони нашої держави, так і виїхати закордон, перспективним напрямком для наших подальших наукових досліджень вбачається вивчення особливостей та наслідків використання Росією міграції як інструменту гібридної війни проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Покальчук О. Зброя горя. *Дзеркало тижня*. 2015. URL: <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/zbroya-gorya-.html>
2. Schoemaker H. Allegations of Russian Weaponized Migration Against the EU. *Militaire Spectator*. 2019. URL: <https://www.militairespectator.nl/thema/internationale-veiligheidspolitiek/artikel/allegations-russian-weaponized-migration-against-eu>
3. Punda Y., Shevchuk V., Veebel V. Is The European Migrant Crisis Another Stage of Hybrid War? 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/339630153_IS_THE_EUROPEAN_MIGRANT_CRISIS_ANOTHER_STAGE_OF_HYBRID_WAR
4. Білошицький С. Міжнародна міграція як різновид сучасної зброї: соціокультурний та політичний аспекти. *Наукові записки*. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. 2016. № 2 (82). С. 138–156.
5. Lasica D. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory. 2009. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA513663.pdf>
6. Lubinski P. Hybrid Warfare or Hybrid Threat – The Weaponization of Migration as an Example of the Use of Lawfareinski. *Polish Political Science Yearbook*. 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/357762372_Hybrid_Warfare_or_Hybrid_Threat_-_The_Weaponization_of_Migration_as_an_Example_of_the_Use_of_Lawfare_-_Case_Study_of_Poland
7. Попович Т. Небезпечне турне: Путін і Лукашенко тероризують ЄС мігрантами. *Укрінформ*. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3349401-nebezpecne-turne-putin-i-lukasenko-terorizuu-es-migrantami.html>
8. Солонина Є. Міграційна криза і «рука Кремля»: що роблять ЄС і НАТО, та що може зробити Україна? *Радіо Свобода*. 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mihranty-kryza-bilorus-polsha-rosiya-ukrayina/31555337.html>
9. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.